

Matti Apunen – Mika Pajarinen

TULEHDUKSEN OIREET

– *Näin yritysjohtajat näkevät Suomen kilpailukyvyn 19 osatekijää*

YHTEENVETO

Suomen kilpailukykyä jäytää tulehdustila. Kun kilpailukyky jaetaan 19 osatekijään, yritysten päätöksentekijät kokevat näistä osa-alueista vain viisi vahvuudeksi kansainvälisessä kilpailussa. Vain kahden arvellaan vahvistuvan suhteessa tärkeimpiin kilpailijamaihimme; valtaosan kilpailukykytekijöistä uskotaan lähivuosina heikkenevän.

EVA mittasi kilpailukyvyn osatekijöitä laajassa mielipidekyselyssä, johon vastasi 1 260 yritysjohtajaa.

Tulosten perusteella vahvimpia vahvuuksiamme ovat omaisuuden suoja ja peruskoulutusjärjestelmä.

Ylivoimaisesti suurimpana ongelmana nähdään työmarkkinoiden jäykkyys työntekijöiden palkkauksessa. Palkat eivät jousta riittävästi tuottavuuden tai markkinatilanteen mukaan. Toisaalta verokysymyksissä hallituksen äskettäinen päätös alentaa yhteisöveroa vastasi suoraan yritysjohtajien kyselyssä ilmaisemaan toiveeseen.

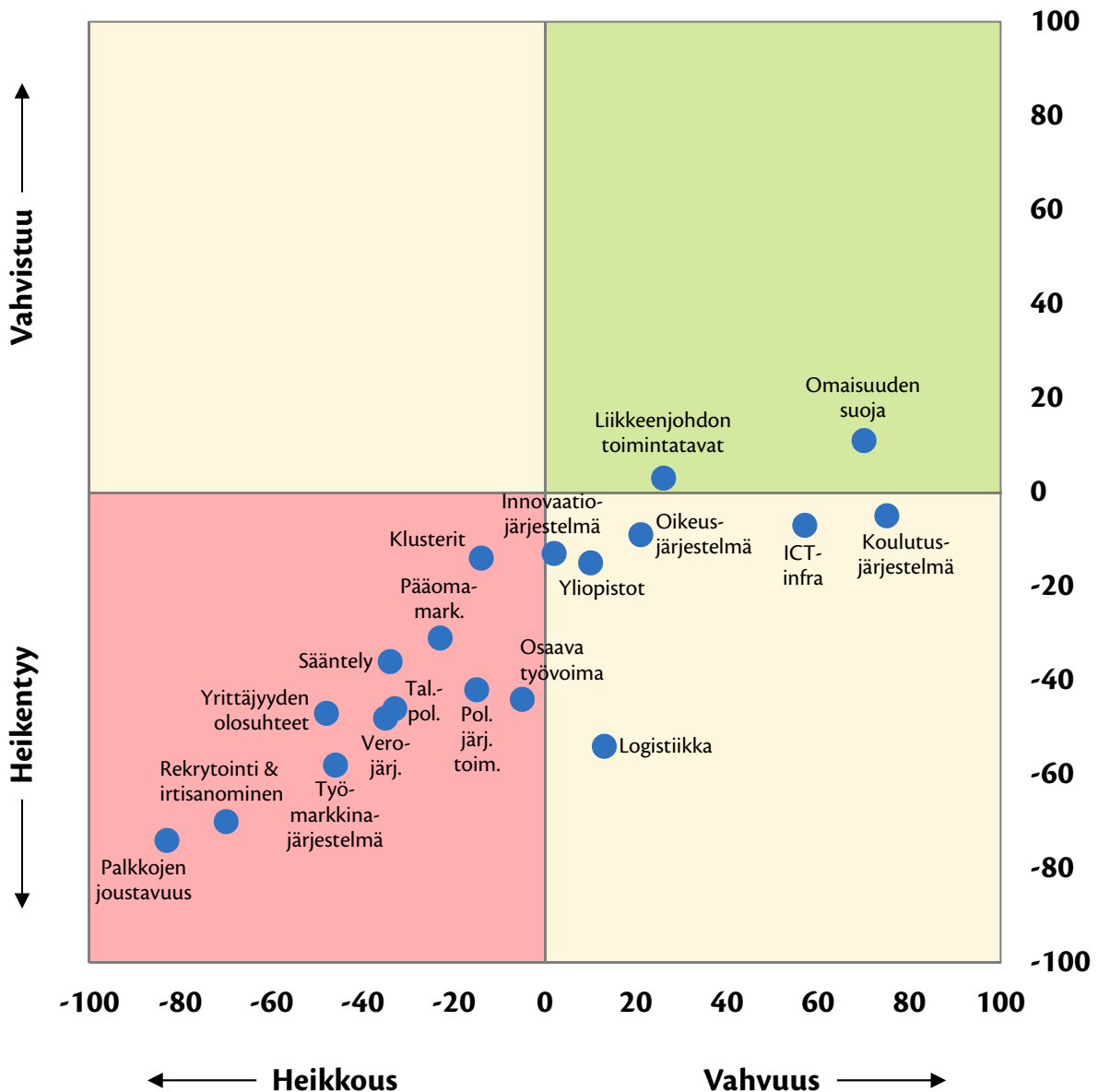
Isot yritykset näkevät tilanteen kuitenkin selvästi myönteisempänä kuin pienet. Yritykset, joilla on toimintoja myös ulkomailla, kokevat tilanteen helpompana. Kun asiaa katsotaan maakunnittain, ylivoimaisesti valoisimpana tilanne nähdään Uudellamaalla, synkimpänä Varsinais-Suomessa ja Pohjois-Savossa.

Matti Apunen on Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn johtaja
Mika Pajarinen on Etlatieto Oy:n tutkija

No 27 25.4.2013

Kuvio 1

Suomen kilpailukyvyen osatekijät verrattuna muihin edistyneisiin läntisiin markkinatalouksiin, %

EVAn kilpailukykyä koskeva kysely perustuu Harvard Business Schoolin tutkimukseen (2011). Kyselyssä on kaksi identtistä kysymyssarjaa, joista toinen mittaa nykytilaa ja toinen tulevaisuutta. Näiden kysymyssarjojen tulokset on tiivistetty yhteen graafiseen kuvaan.

Ensimmäinen kysymyssarja koski sitä, miten vastaajat näkevät Suomen kilpailukyvyen nimetyt osatekijät (19 kpl) kun niitä verrataan "muihin edistyneisiin länsimaiisiin markkinatalouksiin kuten muihin Pohjoismaihin, EU-maihin tai Yhdysvaltoihin". Vastausvaihtoehdot olivat *paljon keskivertoa parempi*, *hieman keskivertoa parempi*, *keskivertotasoa*, *hiukan keskivertoa huonompi* ja *paljon keskivertoa huonompi*.

Annetuista vastauksista laskettiin kunkin kysymyksen kohdalla yhteen kaksi ensin mainittua ja kaksi viime-

si mainittua kategoriaa. Sen jälkeen laskettiin näiden kahden kategorian prosenttiosuus kaikista vastauksista. Lopuksi vähennettiin ryhmän "keskivertoa parempi" summasta ryhmän "keskivertoa huonompi" summa. Näin saatiin yhden kilpailukykytekijän paikka graafisen kuvaajan vaaka-akselille.

Toisessa kysymyspatterissa pyydettiin arvioimaan samojen kilpailukykytekijöiden kehitystä tulevaisuudessa. Vaihtoehtoina olivat *menossa edelle*, *pysymässä samalla tasolla* tai *jäämässä jälkeen*. Sen jälkeen vastaukset laskettiin samalla tavalla kuin edellisessä, ja kakkospatterin vastauksista saatiin yksittäisten kilpailukykytekijöiden paikka graafisen kuvaajan pystyakselille. Graafisessa kuvassa näkyvä täplä on näiden kahden koordinaatin risteyskohta.

Vaaka-akseli kuvaa siis nykyhetkeä, pystyakseli tulevaa kehitystä. Mitä kauempana oikealla täplä siis on nelikentässä, sitä vankempaa vahvuutena vastaajat pitävät kysyttyä asiaa tällä hetkellä. Mitä kauemmas vasemmalle mennään, sitä enemmän on kyse heikkoudesta.

Vastaavasti mitä ylempänä täplä on nelikentässä, sitä laajempaa on usko tämän tekijän vahvistumiseen tulevaisuudessa. Mitä alempana täplä sijaitsee, sitä useammat odottavat sen merkityksen heikkenevän.

Mitä lähempänä täplä sijaitsee nelikentän keskikivistä, sitä keskivertaisempaan pidetään tätä kilpailukykytekijää. Tämä ei tarkoita, että osatekijä olisi merkityksetön, vaan että emme todennäköisesti saavuta, mutta emme menetäkään asemia suhteessa tärkeimpiin kilpailijoihimme.

Toisin sanoen: Suomen menestystekijät sijaitsevat nelikentän oikeassa yläkulmassa. Oikeassa alakulmassa ovat rapistuvat vahvuudet. Vasen yläkulma kertoo ne kohteet, jotka ovat nyt huollon tarpeessa, mutta joiden uskotaan paranevan tulevaisuudessa. Ja vasemmassa alakulmassa on kilpailukyyn kauhujen nurkka. Tälle tontille tulisi kohdistaa päättäväiset ja nopeat korjaustoimet.

Kyselyn vastauksissa pyydettiin arvioimaan kilpailukyvyn seuraavat osatekijät:

Logistiikka ja sen infrastruktuuri, esimerkiksi laadukas tieverkosto, rautatiet, satamat ja toimiva lentoliikenne.

ICT-infrastruktuuri, siis toimivat ja laajasti saatavilla olevat puhelin-, internet- ja datayhteydet.

Verojärjestelmä.

Koulutusjärjestelmä – kokonaisuus johon kuuluvat ala- ja yläkoulu, lukio ja toisen asteen koulutus. Kysymys tarkoittaa sitä miten helppoa on päästä laadukkaaseen koulutukseen (ennen yliopistoa), ja ope- tussuunnitelmaa joka valmentaa oppilaita työhön ja työelämään.

Yliopistot: parhaat korkeakoulut, joilla on vahva yhteys julkiseen sektoriin.

Yrittäjyyden olosuhteet, ts. onko hyvillä ideoilla saatavissa rahoitusta, kuinka helppoa on yrityksen perustaminen, kuinka voimakasta on epäonnistumisen tuottama kulttuurinen häpeä.

Osaavan työvoiman saatavuus.

Rekrytointi ja irtisanominen. Kuinka joustavaa on työntekijöiden palkkaaminen ja irtisanominen.

Palkkojen joustavuus, siis se vaihtelevatko palkat riittävästi markkinatilanteen tai henkilökohtaisen tuottavuuden mukaan. *(Ei mukana amerikkalaisessa kyselyssä)*

Innovaatiojärjestelmä, ts. parhaat tutkimuslaitokset, tutkijoiden ja insinöörien saatavuus.

Sääntely, joka on tehokasta ja ennakoitavaa, eikä rasita tarpeettomasti yrityksiä.

Vahvat klusterit eli yritysten, tavarantoimittajien ja palveluntarjoajien yhteistyö ja maantieteellinen li- keisyys.

Pääomamarkkinoiden toimivuus merkityksessä rahoituksen saatavuus ja pääoman kohdentuminen tauottavimpiin investointeihin.

Talouspolitiikka – hallituksen budjettipolitiikan luottavuus ja sen yhteys rahapolitiikkaan.

Poliittinen järjestelmä, jolla tarkoitetaan hallituksen ja eduskunnan toimivuutta ja kykyä säätää toimivia lakeja.

Omaisuuksien suoja, johon kuuluvat materiaali- ja immateriaalioikeuksien suoja, jota heikentää esimerkiksi korruptio.

Oikeusjärjestelmä, siis tehokkaasti toimiva oikeuslaitos, jossa oikeudenkäyntikulut ovat kohtuullisia ja oikeusprosessit eivät ole kohtuuttoman hitaita.

Liikkeenjohdon toimintatavat, siis miten kehittyneitä ovat johdon strategiset menetelmät ja analyttiset teknikat.

Työmarkkinajärjestelmä, johon kuuluu olennaisesti ns. kolmikantamenettely, ja sen vaikutus tulo- ja työehtoratkaisuihin. *(Ei mukana amerikkalaisessa kyselyssä)*

Lisäksi ns. avoimissa kysymyksissä tiedusteltiin seuraavia asioita:

- Mikä on yksittäinen suurin haitta, joka estää yritystäsi (tai yritystä johon sinulla on asiantuntijasuhde) investoimasta tai luomasta työpaikkoja Suomeen?
- Mikä on mielestäsi yksittäinen suurin haitta, joka estää investointeja ja työpaikkojen luomista Suomessa?
- Mitä yksittäistä Suomen kilpailukykyä parantavaa muutosta – kuten lakimuutosta tai sääntelyyn liittyvää muutosta – ehdottaisit EU:lle, hallitukselle, eduskunnalle tai paikallisille viranomaisille?
- Mikä yksittäinen, konkreettinen toimenpide parantaisi yrityksesi kilpailukykyä Suomessa?
- Mikä yritysjohtajien yksittäinen yksittäinen toimenpide parantaisi Suomessa toimivan yrityksen kilpailukykyä?

Kilpailukyvyyn osat: Harvardin malli

Mistä puhumme, kun puhumme kilpailukyvyistä? Julkisessa keskustelussa ”kilpailukyky” ymmärretään möhkälämäisenä suureena, eräänlaisena menestyksen kuumemittarina. Möhkälämäinen käsitys antaa myös summittaisia vastauksia siihen, minkälaisista tekijöistä kilpailukyky koostuu ja millä osa-alueilla Suomen yhteiskunnan pohja on pehmein.

Harvard Business School toteutti loka-marraskuussa 2011 amerikkalaisille yrityksille laajan kyselyn (9 750 vastausta), jossa kilpailukyky oli jaettu 17 osatekijään. Kyselyn tuloksena syntyi graafinen kuva, joka ilmaisi yritysten käsityksen näiden osatekijöiden nykytilasta ja suunnasta. Tuloksena syntynyt kuva on siis dynaaminen, se arvioi myös tulevaa kehitystä.

EVA lokalisoi Harvardin kyselyn suomalaisille yritysjohtajille helmikuussa 2013. Kysely kohdennettiin suomalaisten yritysten johtajille ja johtoryhmätasolle.

Kyselyyn vastasi 1 260 henkilöä, joista ehdoton valtaosa (1 160 kpl, 93 %) oli yritysten toimitusjohtajia; loput ovat johtoryhmän jäseniä, hallituksen jäseniä tai keskijohtoa. Vastaajista 493 (39 %) ilmoitti, että heidän yrityksellään on toimintoja Suomen ulkopuolella.

Vähän vahvuuksia, paljon huolia

Vastaajia pyydettiin ottamaan yksin kappalein kantaa kilpailukyvyyn 19 osatekijään. Suomalaiseen kysymyssarjaan lisättiin kaksi kysymystä, joita ei löydy amerikkalaisesta versiosta. Toinen koskee suomalaista työmarkkinajärjestelmää, jota ei sellaisenaan Yhdysvalloista löydy. Toinen koskee palkkojen jous-

toa tai joustamattomuutta markkinatilanteen tai henkilökohtaisen tuottavuuden pohjalta. Näiden

kysymysten arveltiin olevan paikallisesti poikkeuksellisen kiinnostavia, eikä oletus ollut väärä.

Kyselyn tulokset ovat tyyliä luettavaa. Suomalaisten yritysten mielestä meillä on selkeä kilpailukykyongelma.

Selkeitä vahvuuksia nousee esiin vain kolme kappaletta: omaisuuden suoja, koulutusjärjestelmä (ylä- ja alakoulu sekä lukio, toisen asteen koulutus) sekä ICT-infrastruktuuri. Heikkoja tai orastavia vahvuuksia seuloutuu näkyviin kaksi, liikkeenjohdon toimintatavat ja oikeusjärjestelmä.

Ilmiselvänä uhkana kilpailukyvyille vastaajat pitivät kahdeksan osatekijää; suurin piirtein keskivertaisiksi arvioidaan kuusi osatekijää.

Kuva muuttuu vielä synkemmäksi, kun arvioinnin kohteena on näiden kilpailukykytekijöiden kehi-

tys tulevaisuudessa. Vahvistuvana vahvuutena pidämme oikeastaan vain omaisuuden suojaa. Kiitetyn suomalaisen koulujärjestelmän voittokulkukin näyttäisi tasoittuvan, ts. se ei enää tuota meille uutta kilpailuetua. Sama koskee liikkeenjohdon toimintatapoja ja oikeusjärjestelmää; molempia pidetään vahvuuksina, mutta ei suurina kilpailuedun kasvun lähteinä.

Loput 15 osatekijää ovat alamäessä, joko lievästi (yliopistot, innovaatiojärjestelmät, ICT-infrastruktuuri, sääntely, pääomamarkkinat) tai jyrkästi (työmarkkinajärjestelmä, logistiikka, palkkaus).

Jäykkyyden anatomia

Vastaajien keskuudessa suurin syyllinen suomalaisen kilpailukyvyyn heikkouteen löytyy selvästi ja päättäväisesti. Peräti 85 % vastaajista arvioi, että palkkojen jäykkyys on selkeä kilpailukykyhaitta suomalaisille yrityksille. Vain 2 % vastaajista oli toista mieltä.

Rekrytoinnin ja irtisanomisen käytännöt, siis joustavuuden vähäisyyden, koki kilpailukykyrasitteeksi seitsemän kymmenestä vastaajasta. Hyvänä tai toimivana käytäntöä piti joka kahdeskymmenes vastaaja (5 %).

Palkkajäykkyys ja rekrytointi/irtisanomiskäytännöt olivat myös ne osa-alueet, joiden arveltiin varmin heikkenevän tulevaisuudessa.

Ns. avoimien vastausten kohdalla sama virtaus näkyy hyvin voimakkaana. Palkkauksen sekä työsuhteiden jäykkyydet mainittiin sanallisissa vastauksissa ylivoimaisesti suurimpana ongelmana, joka estää uusien työpaikkojen luomista Suomeen. 36 % vastauksista viittasi jossain muodossa työvoimakustannuksiin ja työsuhtejäykkyyksiin.

”Nykyinen järjestelmä toimii nousukiidossa, mutta jos pitäisi jarruttaa hiukan, eli laittaa ihmisiä lomalle tai pois, on yhtä vaikeaa kuin siirtää kiviseinää metrin. Se on liiallista, heikentää henkeä ja työntekijöiltä katoaa motivaatio. Tästä syystä jokainen harkitsee viitsikö ottaa väkeä lisää,” tiivistyi yksi vastaaja.

”Työllistäminen menee väijäämättä vuokrafirmoille,” ennusti toinen kommentaattori.

Erityisesti vastaajia tuskastutti erilaisten palkallisten vapaapäivien tai työn ulkopuolisten palkallisten päivien lisääntyminen.

Vastaajista 23 % vastaajista piti rahoitusongelmia ja heikentyneitä markkinoita suurimpana esteenä uusille työpaikoille. Verotus mainittiin syyksi 15 % vastauksista, liiallisen sääntelyn arveli syyksi noin 7 % vastaajista.

85 % vastaajista arvioi, että palkkojen jäykkyys on selkeä kilpailukykyhaitta

Selkeitä vahvuuksia nousee esiin vain kolme kappaletta

Kilpailukykytekijöiden tilanteen arvioinnissa verotukseen suhtauduttiin lähes yhtä pessimistisesti kuin työmarkkinoiden jäykkyyksiin. Sanallisissa vastauksissa yhteisöveron alentaminen oli taajaan toistuva toive (kysely toteutettiin ennen kehysriihessä ilmoitettuja yhteisöveron kevennyksiä).

Tulehdustila ilmenee tunteena siitä, että Suomen suoritusaso voisi olla parempi

Toisessa avoimessa kysymyksessä pyydettiin lakeihin tai sääntelyyn liittyviä toiveita EU:lle, Suomen hallitukselle, eduskunnalle tai paikallisille viranomaisille. 42 % vaati joustavuutta työsuhteisiin. Joka kolmas vaati veronkevennyksiä. Sääntelyn keventämistä toivottiin noin joka kymmenennessä vastauksessa.

”Älkää tehkö mitään. Rikotte loputkin kun koskette moottoriin, josta ette mitään ymmärrä,” huokaisi kyyninen vastaaja.

Kolmannessa avoimessa kysymyksessä vastaajat saivat esittää konkreettista toimenpidettä, joka parantaisi vastaajan yrityksen kilpailukykyä Suomessa.

Vastauksissa toivottiin mm. parempaa tasapainoa ja tasapuolisuutta silloin, kun julkinen ja yksityinen sektori kilpailevat samoilla markkinoilla. Vastauksissa toivottiin myös julkisen palvelun parempaa avaamista kilpailulle, ja esimerkiksi palvelusetelin käytön laajentamista, siis ”reilua kilpailua”, sekä byrokratian ja tarpeettoman sääntelyn karsimista.

Vastauksista heijastuu krooninen tulehdustila, joka ilmenee vastaajakunnassa – yritysten päätöksentekijöiden joukossa – ärtyneisyytenä ja tunteena siitä, että Suomen suoritusaso voisi olla parempi. Ärtymys

tarkoittaa vahvaa epäluuloa poliittisen järjestelmän ja työmarkkinajärjestöjen kykyyn tuottaa ratkaisuja kiipeimpiin vaipeihin. Aiemmin ylistetty suomalainen kolmikantamalli on siirtymässä syytettyjen penkille.

Toisaalta hallituksen kehysriihen veroratkaisu, yhteisöveron tuntuva alentaminen 20 %:iin, on juuri sen tyyppinen ja -suuntainen toimenpide kuin vastaajat odottivat. Tämän toimenpiteen pitäisi olla oikeaa vitamiinia siihen tulevaisuususkon anemiaan, josta suomalainen yrityselmä tuntuu tällä hetkellä kärsivän.

Suuruus kantaa optimismia

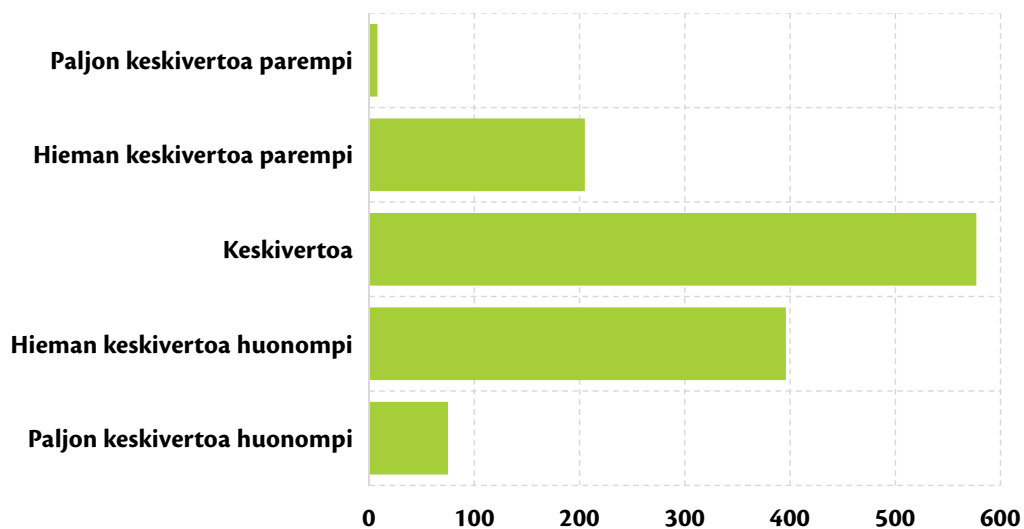
Tulokset kertovat, että suurten yritysten johdolla on selvästi taipumus nähdä tilanne – sekä nykyisyydessä että tulevaisuudessa – jonkin verran myönteisempänä kuin kollegoillaan pienissä yrityksissä. ”Pieni” tarkoittaa tässä yritystä jossa on alle 250 työntekijää.

Kun verrataan suurten ja pienten näkemyksiä, suurimmat näkemyserot liittyvät sääntelyyn, rekrytointiin ja irtisanomiseen sekä verotukseen. Sääntelyn ja verotuksen haitat koetaan siis silminnähden suurempina pienissä yrityksissä. Tulevaisuutta luodattaessa erot taasoittuvat hiukan, mutta suurten yritysten suurempi optimismi liittyy ensisijaisesti pääomamarkkinoihin. Tämä saattaa heijastaa pienten yritysten kiristynyttä tilannetta luotto- ja pääomamarkkinoilla. Vain ICT-infrastruktuurin kehityksen suuret yritykset näkivät pienempiä sisaruksiin synkemmin.

Suurten yritysten johdolla on taipumus nähdä tilanne myönteisempänä

Kuvio 2

Verrattuna muihin kehittyneisiin talouksiin, sanoisitko, että Suomessa yritysten toimintaympäristö on... (vastauksia kpl, yhteensä 1 260)

Ylivoimainen valtaosa tähän kyselyyn vastanneista yrityksistä on pieniä tai keskisuuria. Suomalaisista yrityksistä vain noin 100 työllistää yli 1 000 ihmistä, mutta näiden yritysten merkitys taloudelle ja elinkeinolämälle on erittäin merkittävä.

Muuttuuko siis vastausten kuva olennaisesti, jos painotamme suurten yritysten vastauksia niiden koon, siis työntekijämäärän mukaan?

Kyllä muuttuu. Kuviossa 3 on verrattu kaikkien vastausten jakaumaa (yksi yritys, yksi ääni) ja vastauksia, joissa on painotettu yritysten kokoa (työntekijämäärällä laskettuna). Kuviossa ovat mukana ne seitsemän osa-aluetta, joissa yrityksen koon painottaminen muutti tuloksia olennaisesti.

Tulokset osoittavat, että kasvava koko merkitsee kasvavaa optimismia.

Pienet yritykset kokevat rekrytoinnin ja irtisanomisen suurempana rasituksena kilpailukyvyllä kuin suuret, mutta suurtenkaan näkemystä ei voi kutsua erityisen valoisaksi. Pienelle yritykselle yksikin ongelmallinen rekrytointi voi olla kohtalokas, ison yrityksen toleranssi on tietenkin toista luokkaa. Isoissa yrityksissä myös globaali kilpailu luo erilaiset lähtökohdat palkkapolitiikalle. Ja edelleen: Umpikujatilanteissa

logistinen ketju voidaan suunnitella uudelleen ja tuotantoa voidaan siirtää ulkomaiseen yksikköön.

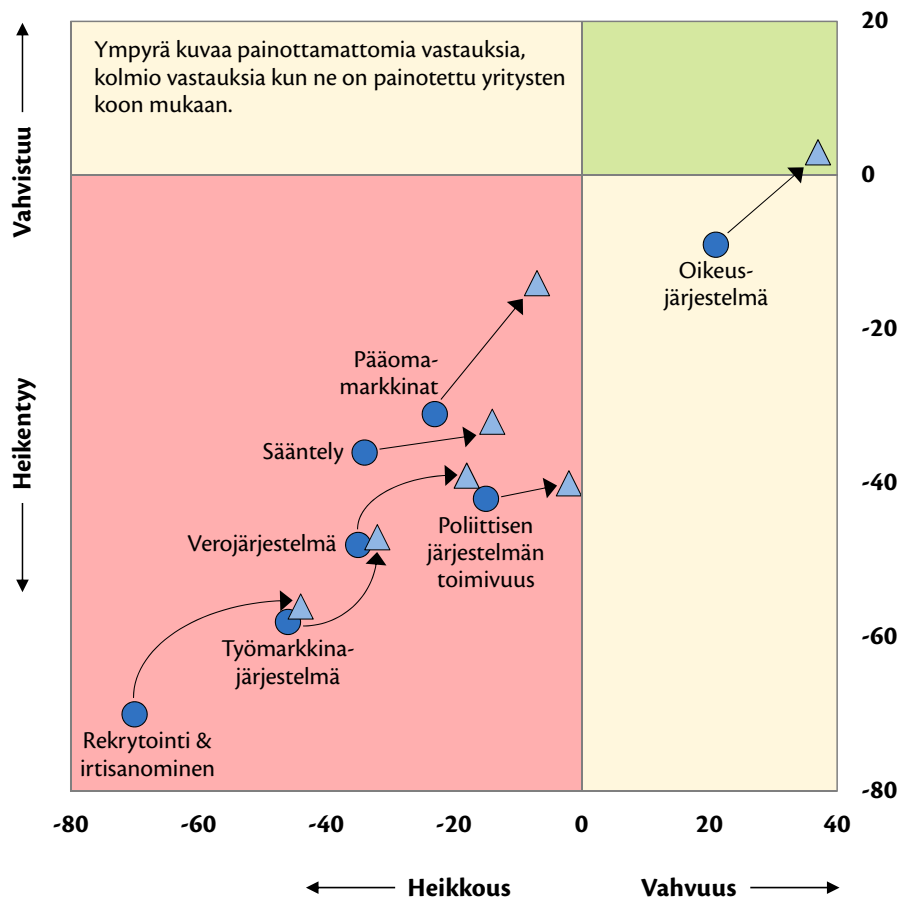
Parjattu työmarkkinajärjestelmä nähdään suurissa yrityksissä hieman myönteisemmin kuin pienissä. Suomalainen ammattiyhdistys on paikoitellen tunnustanut isojen yritysten merkityksen. Esimerkiksi joissakin työtaistelutapauksessa niitä saataan kohdella erityistapauksina, jos työtaistelu vaarantaisi esimerkiksi suuren yrityksen tulevat investoinnit Suomeen.

Sääntelyn paine tuntuu isossa yhtiössä lievempänä. Verotus koetaan vähemmän ongelmallisena, ja jopa poliittinen järjestelmä näyttyy hiukan valoisampana suurissa yrityksissä. Suopeampi kuva poliittisesta järjestelmästä saattaa johtua siitä, että suuri yritys kykenee lobbaamaan ja tuntee, että sen sana painaa tai että sen mielipidettä kuunnellaan. Pieni palveluyrittäjä on paljon voimakkaammin paikallisen ja valtakunnallisen päätöksenteon armoilla.

Jopa oikeusjärjestelmän heikkoudet koskevat kiipeämmin pieniin. Isolla yrityksellä on normaalisti ju-

Sääntelyn paine tuntuu isossa yhtiössä lievempänä

Kuvio 3 Miten vastaukset muuttuvat kun yrityksen koko kasvaa, %

ridista muskeliä, parempi mahdollisuus puskuroida itsensä asiantuntijoilla ja juristeilla kuin pienellä yrityksellä. Yksittäinen hallinto-oikeuden päätös saattaa olla pienelle yritykselle kohtalokas, ison kansainvälisesti operoivan yrityksen tapauksessa hyvin harvoja oikeuden päätöksiä voi luonnehtia kohtalokkaiksi.

Ei liene myöskään suuri yllätys, että suuren yrityksen on helpompi toimia pääomamarkkinoilla. Avoimissa vastauksissa rahoituksen vaikeus nousi esiin, kuten aiemmin jo todettiin.

Toisaalta suurehko tai suuri yritys on entinen pieni yritys, siis taloudellisen kilpailun menestyjä. Lienee normaalia keittiöpsykologiaa, että menestyjän arvio ympäristöstään korostaa enemmän mahdollisuuksia kuin esteitä.

Kansainvälisyys lieventää ahdistusta

Tylppänä yleistyksenä voi myös todeta, että Suomi näyttäytyy yritykselle valoisampana paikkana mikäli yrityksellä on toimintaa myös ulkomailla. Pessimismi on siis suurinta kotimarkkinayrityksissä, tai sitten ulkomailla toimivien yritysten kokemukset ulkomailla saavat ne suhtautumaan Suomen hidasteisiin joviaallimmin.

Tämä ilmenee hyvin vastauksissa avoimeen kysymykseen työllistämisen esteistä. Kansainvälisillä markkinoilla toimivan yrityksen johtaja vastasi:

”Ei ole mikään estänyt. Palkattu on heti kun päästiin pahimman yli (2010) ja selvittiin hengissä. Pahimmassa myrskyssä henkilökunta tiputettiin kolmannekseen ja aloitettiin Aasian strategian toteuttaminen. Nyt tavoitteena on palkata Suomeenkin lisää.”

Myös ulkomailla toimivat yritykset arvioivat seitsemän nykyhetken muuttujaa suotuisammin kuin vain kotimarkkinoilla toimivat yritykset. Suurimmat

erot koskivat logistiikkaa, rekrytointia ja irtisanomista sekä omaisuuden suojaa.

Kasvavat yritykset näkivät yrittäjyyden tämänhetkiset olosuhteet suotuisampina kuin muut. Suomalaista tukijärjestelmää on säädetty kasvulle suotuisiksi, ja ilmeisesti tulokset näkyvät. Vakavaraiset yritykset näkevät osaavan työvoiman saannin ja pääomamarkkinat muita positiivisemmin.

Suomi näyttäytyy valoisampana mikäli yrityksellä on toimintaa myös ulkomailla

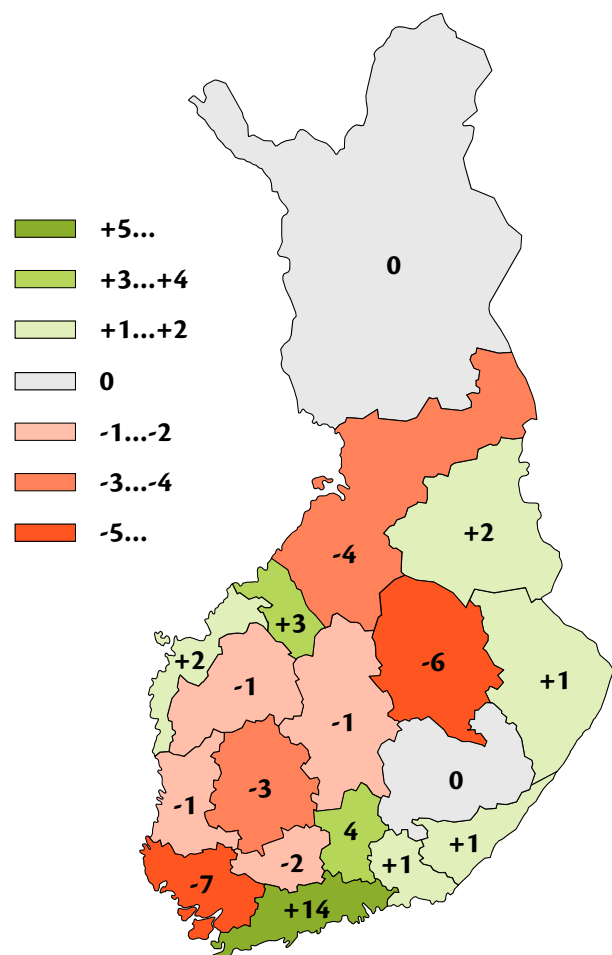
Pääomaintensiiviset yritykset sen sijaan pitävät talouspolitiikan ja oikeusjärjestelmän tilaa vaikeampana kuin vertailuyritykset. Ne uskoivat myös vahvimmin näiden tekijöiden heikentymiseen tulevaisuudessa.

Valoisa ja synkempi Suomi

Optimismi vaikuttaa olevan myös kytköksissä maantieteeseen. Uudellamaalla toimivat yritykset näkevät peräti neljatoista muuttujaa yhdeksästätoista jonkin verran tai selkeästi valoisammin kuin muualla Suomessa toimivat yritykset. Tämä koskee myös palkkajoustoja ja rekrytointeja. Jopa poliittinen järjestelmä ja noudatettu talouspolitiikka saavat merkittävästi paremman arvosanan kun lähestytään Kehä kolmesta (kuvio 4).

Kovimmin tulevaisuuden-usko on koetuksella Varsinais-Suomessa

Kuvio 4 Maakuntien asennekartta

Kartassa vihreä väri tarkoittaa myönteisten ja kielteisten käsitysten positiivista erotusta. Esimerkiksi jos maakunta näkee seitsemän kilpailukykytekijää (nykyisyys tai tulevaisuus) selvästi valoisampana kuin muut maaakunnat ja yhden kielteisempänä, se saa arvon 7-1=6. Mitä tummempi on kartan vihreä väri, sitä voimakkaampi on maakunnan positiivinen asenne.

Vastaavasti punaisella on merkitty ne maakunnat, joissa erotus on negatiivinen. Jos erotus on nolla, väri on harmaa. Kysely koski vain Manner-Suomea.

Päijät-Häme, Keskipohjanmaa ja Pohjanmaa ovat perusasenteeltaan hiukan keskimääräistä toiveikkaampia.

Suomen yli näyttäisi kulkevan pessimismin vyöhyke, joka pyyhkäisee maan halki Pohjois-Savosta Perämerelle. Pohjois-Karjalassa tilanne nähdään jo myönteisempänä, ja vaikka maakunnan vastauksissa onkin routakuoppa logistiikan kohdalla, niin esimerkiksi yrittämisen olosuhteet nähdään maakunnassa selvästi muuta maata myönteisemmin.

Kovimmin tulevaisuudenusko on koetuksella Varsinais-Suomessa. Maakunnan vastaajat näkevät erityisinä ongelmina palkkajoukot, klusterit, liikkeenjohdon toimintatavat, työmarkkinamekanismit, sekä talouspolitiikan ja poliittisen järjestelmän tulevaisuuden. Vastaukset saattavat heijastella telakkateollisuuden tuoretta tappiota STX:n risteilijätilauskilpailussa, koska synkkyys kohdentuu voimakkaasti juuri poliittiseen järjestelmään ja liikkeenjohtoon. Muissa maakunnissa ei esiinny vastaavaa ja näin voimakasta asennetta.

Pessimismi on tuntuvaa myös Suomen tärkeimmän tie- ja rautatielinjan varressa, Kanta-Hämeessä ja Pirkanmaalla, mutta Satakunnassa tuskin enää havaittavaa. Sen sijaan vaikean väestö- ja työllisyyskehityksen maakunnat Lappi ja Kainuu eivät erotu tässä tarkastelussa keskiarvoista. Samaten Pohjanmaalla, Etelä-Savossa ja Hämeessä odotukset ovat linjassa koko maan keskiarvojen kanssa.

Yksityiskohtaiset maakuntien tiedot löytyvät EVAn sivuilta, www.eva.fi.

Kilpailukyvyyn tukijalat ja syntisäkit

Vastaukset voidaan ryhmitellä kolmeen nippuun, joi- ta voisi kutsua nimillä ”Kilpailukyvyyn tukijalat”, ”Politiikan käsijarru” ja ”Työmarkkinajärjestelmän toivottomuus”.

Yritysjohdon mielestä kilpailukykyimme lepää pitkälle omaisuuden suojan ja koulutuksen varassa, ja sitä tukevat suhteellisen toimivaksi koettu oikeusjärjestelmä ja ilmeisen moderni liikkeenjohto.

Kilpailukykyimme lepää omaisuuden suojan ja koulutuksen varassa

Tosin avoimissa vastauksissa koulutusjärjestelmää kritisoiitiinkin, lähinnä teoreettisuudesta ja huonosta kytkennästä käytännön työelämään – siis siitä, että ammatillisen koulutuksen tarjoajat ”eivät tunneta yritysten työmenetelmiä ja työtapoja”.

”Joudumme itse kouluttamaan akateemisen tutkinnon suorittaneet ammattilaiset työntekoon. Se kestää 2–3 vuotta, jonka ajan työntekijä tuottaa tappiota yritykselle”, huomautti yksi vastaajista.

Liikkeenjohtajien käsitys sen omien menettelytapojen ajanmukaisuudesta on suhteellisen suopea. Strategiset menetelmät ja markkinoita analysoivat tekniikat vastaavat heidän mielestään suhteellisen hyvin kilpailijamaiden haasteeseen.

Yritysjohdajien käsitys suomalaisen ICT:n tasosta on suhteellisen myönteinen, mutta tulevaisu- taitokortiksi ei oikein ole siitäkään.

ICT:n tulevaisu- dennäkymät ovat valjun puoleisia, mihin saattaa vaikuttaa viimeaikainen keskustelu julkisten tietojärjestelmien kompuroinneista ja heikosta yhteensopivuudesta. Logistiikka on edelleen meille vahvuus, mutta sen tilan arvioidaan heikkenevän selvästi.

Listan peräpäästä löytyy tuttu epäiltyjen joukko: työmarkkinaosapuolet ja hallitus. Suorimmin poliittisen sfäärin piiriin kuuluvat osatekijät (poliittisen järjestelmän toimivuus, talouspolitiikan luotettavuus, sääntelyn ennakoitavuus ja tarkoituksenmukaisuus, verojärjestelmä) osuivat vastauksissa hämmästyttävän tiiviiksi nipuksi. Suomalaisen elinkeinoelämän kynnisyys politiikan kykyyn ratkaista kilpailukykyongelmia on käsin kosketeltavaa.

Eräissä vastauksissa hämmästeltiin suomalaisen poliittisen keskustelun repivää, jopa tuhoavaa sävyä. Poliitikkojen ja median epäpyhä allianssi luo negatiivisen ilmapiirin, jossa tulevaisuudenusko paleltuu.

Vastaukset ovat yhden merkittävän ryhmän vakava muistutus poliittiselle järjestelmälle. Tähän pessimismiin vaikuttaa varmasti hallituksen talouspoliittisen päätöksenteon hitaus ja haparointi – yleinen käsitys siitä, että hallitus kokee talouspoliittisen mandaattinsa heikoksi ja hallituksen sisällä erimielisyydet ovat aivan liian jyrkkiä ja avoimia.

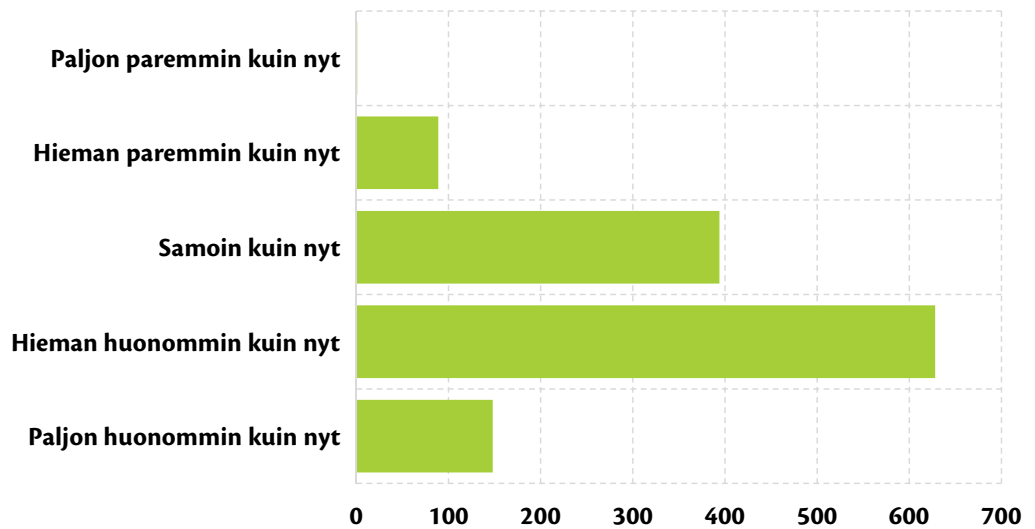
Vastaajilta kysyttiin pystyvätkö suomalaiset yritykset kilpailemaan kansainvälisillä markkinoilla kolmen vuoden päästä samoin kuin nyt tai paljon/hieman huonommin tai paljon /hieman paremmin kuin nyt. Kaikista 1 260:sta vastaajasta lähes kaksi kolmasosaa (62 %) arveli että tilanne on kolmen vuoden kulluttua hieman huonompi kuin tällä hetkellä; 148 vastaajaa (12 %) arveli tilanteen olevan ”paljon huonompi”. Pystypäisiä yltiöoptimisteja joukosta löytyi tasan yksi. Noin kolmasosa arveli tilanteen jatkuvan nykyisen kaltaisena (kuvio 5).

Listan peräpäästä löytyy tuttu epäiltyjen joukko: työmarkkinaosapuolet ja hallitus

Vastaukset ovat yhden merkittävän ryhmän vakava muistutus poliittiselle järjestelmälle

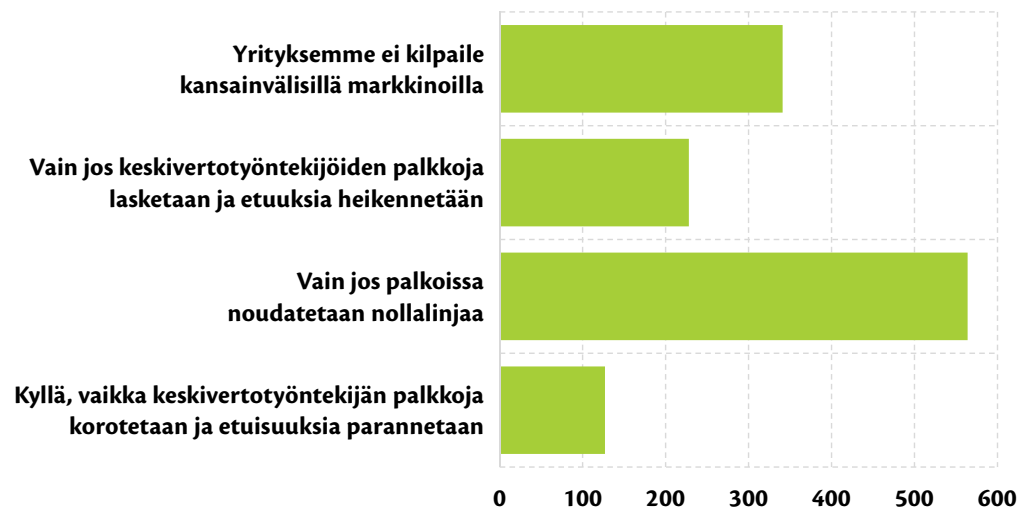
Kuvio 5

Pystyvätkö Suomessa toimivat yritykset kilpailemaan kansainvälisillä markkinoilla kolmen vuoden päästä... (vastauksia kpl, yhteensä 1 260)

Kuvio 6

Voiko sinun yrityksesi Suomessa menestyä kansainvälisessä kilpailussa ja ylläpitää nykyisen tasoista työllisyyttä? (vastauksia kpl, yhteensä 1 260)

Saman kysymyksen muunnelmana kysyttiin yritysten kykyä ylläpitää kolmen vuoden kuluttua nykyistä palkkatasoa ja etuja. Vastausten päälinja oli hyvin samansuuntainen kuin edellisessä kysymyksessä, mutta vielä hiukan pessimistisempi.

Ajankohtaiseen palkkamallit keskusteluun toimitusjohtajat yhtyivät odotetulla tavalla. Puolet vastaajista katsoi, että nykyisen tasoinen työllisyys vastaajan yrityksessä voidaan ylläpitää vain palkkojen nollalinjalla. Vain noin 10 % vastaajista arveli, että keskivertotyöntekijöiden palkkoja voidaan korottaa ja etuisuuksia parantaa kilpailukyvyyn kärsimättä (kuvio 6).

Amerikkalainen peilikuva

Kun Suomen tuloksia peilataan Harvard Business Schoolin löydöksiin, perusero on selkeä. Amerikkalaisen yhteiskunnan dynaamisuus näkyy yritysjohdon käsityksissä omista vahvuuksista ja heikkouksista. Vaikka Yhdysvaltain taloustilanne oli Harvardin kyselyn aikoihin vasta toipumassa finanssikriisin vaikutuksista, vastaajat nimesivät 17:stä osatekijästä 11 vahvuudeksi ja peräti kahdeksan kasvaviksi vahvuudeksi.

Suomalaisissa ja amerikkalaisissa vastauksissa nähdään useita käsityksiä, jotka ovat toistensa peilikuva (kuvio 7).

Yhdysvalloissa koetaan voimakkaasti ongelmaksi sama asia, jonka suomalaiset vastaavat epäröimättä suurimmaksi vahvuudeksemme – koulujärjestelmän. Amerikkalainen kysymys koski ns. K-12 -järjestelmää. Lyhenne ”K-12” tarkoittaa siis esikoulusta (*Kindergarten*) alkavia vuosia, ala- ja yläkoulun sekä lukion kokonaisuutta.

Toinen peilikuvallisuus, mutta päinvastaiseen suuntaan, koskee työvoiman rekrytoinnin ja irtisanomisen joustavuutta. Myös yrittäjyyden olosuhteita arvioitaessa vastausten jänneväli on tavattoman – huolestuttavan – pitkä. Vaikka kysymys on mielipiteestä ja mielikuvasta, kielteinen käsitys yrittäjyyden edellytyksistä ei voi olla vaikuttamatta yritysten kasvuun ja riskinottoon.

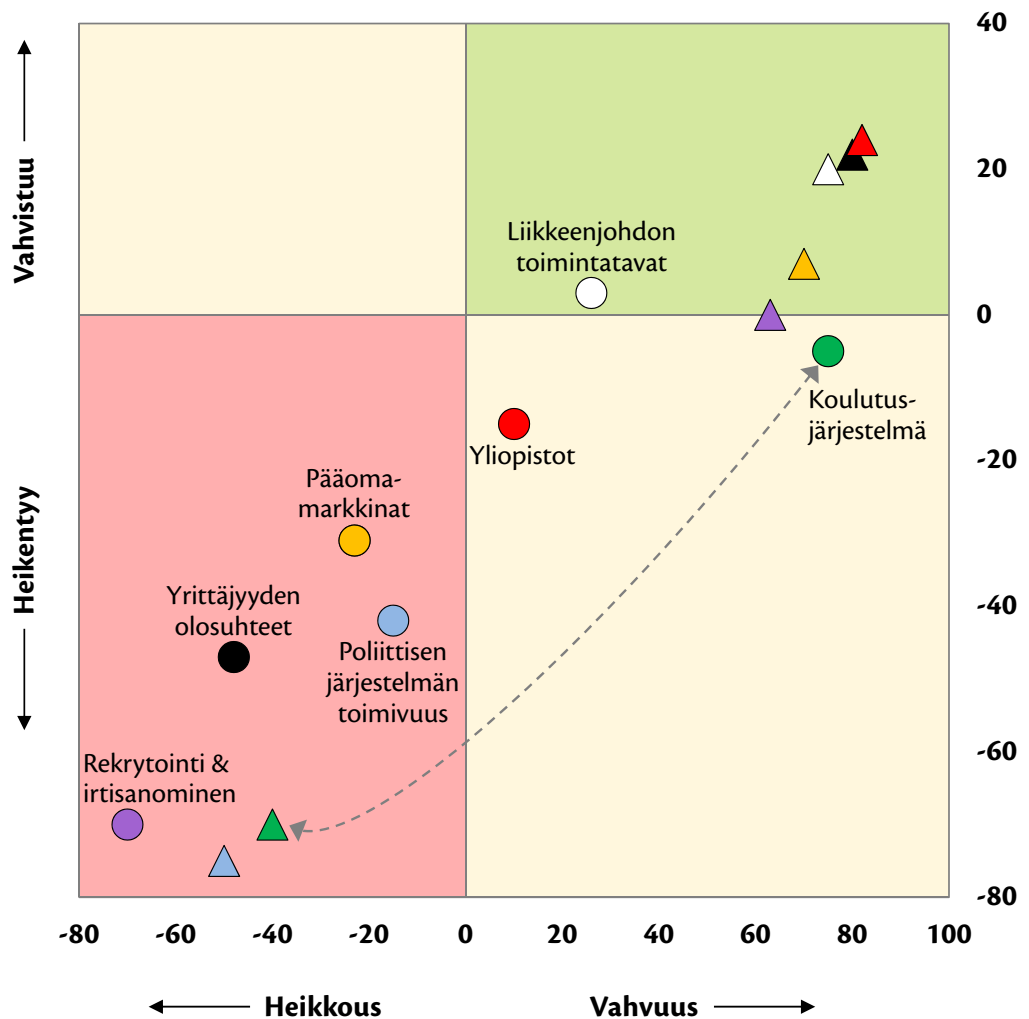
Amerikkalaiset katsoivat, että heidän keskeisiä kilpailuvalttejaan ovat yliopistot, yrittäjyyden olosuhteet,

johdon menetelmät, innovaatiojärjestelmä, omaisuuden suoja ja pääomamarkkinoiden toimivuus. Näistä suomalaiset tunnustivat omaksi vahvuudeksemme vain omaisuuden suojan.

Harvardin löydösten mukaan amerikkalaiset yritykset kokivat suurimmaksi kilpailukykyongelmakseen poliittisen järjestelmän ja verojärjestelmän. Poliittisen kentän voimakas polarisaatio on tehnyt vaikeaksi saada poliittisille aloitteille kannatusta yli demokraattien ja republikaanien puoluerajan. Siltä varalta, että tämä sattuisi lohduttamaan parjattuja suomalaisia poliitikkoja, amerikkalainen kynnisyys poliittisen järjestelmän toimintakykyyn ylittää suomalaisenkin tason.

Amerikkalainen kynnisyys poliittisen järjestelmän toimintakykyyn ylittää suomalaisenkin tason

Kuvio 7 Suomi vs Yhdysvallat: Keskeiset erot itse koetuissa kilpailukykytekijöissä, %

Kuviossa on esitetty eräitä eroja amerikkalaisten ja suomalaisten vastauksissa. Suomi on merkitty ympyrällä, Yhdysvallat kolmiolla. Esimerkiksi vihreä ympyrä kertoo suomalaisten näkemyksen koulutusjärjestelmästä ja vihreä kolmio amerikkalaisten omasta koulutusjärjestelmästä.

Sanotaan, että pessimismi perustuu kokemukseen, optimismi tahtoon. Yhdysvalloissa jyrkkä poliittinen polarisaatio ja päätöksentekojärjestelmän vaikeudet eivät kuitenkaan tunnu syövän tulevaisuudenuskoa. Suomalaiset tuntuvat pelkäävän enemmän pettymyksen mahdollisuutta kuin tulevien voittojen makeutta.

Kysely toteutettiin helmikuussa 2013. Kyselyn toteuttamisessa tarvittavat yhteystiedot haettiin Fonecta B2B -kohdistamiskoneella. Sähköpostitse tavoiteltiin lähes kymmentuhatta henkilöä, jotka edustivat vähintään kymmenen hengen ja vähintään miljoonan euron liikevaihdon yrityksiä Manner-Suomessa. Mikäli toimitusjohtajan yhteystietoja ei ollut saatavilla, tavoiteltavaksi henkilöksi valittiin joku toinen yrityksen ylimmän johdon edustaja. Kahdensadan yritysjohtajan osalta Fonectan tietoja täydennettiin EVAn rekisterin yhteystiedoista.

Kohdejoukkoon ei tehty toimiala- tai muita rajauksia, joskin selvästi julkishallintoon tai järjestötoimintaan viittaavat toimialat sekä muuhun kuin voittoa tavoittelevaan toimintaan viittaavat yhtiömuodot jätettiin pois. Noin neljäsosa sähköpostiosoiteista oli toimimattomia tai aiottua vastaanottajaa ei tavoitettu muusta syystä. Tavoitetuista vastaanottajista seitsemäntoista prosenttia seurasi sähköpostissa annettua linkkiä ja täytti pyydetyn web-lomakkeen.

Vastaajien edustamien yritysten ominaisuudet eivät olennaisesti poikkea vastaavasta yritys populaatiosta missään keskeisessä ulottuvuudessa.

Kyselyn vastausten jaottelussa yritysten koon, sijainnin ja muiden taustatietojen suhteen hyödynnettiin Fonectan tietojen ohella Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteriä sekä Asiakastieto Oy:n tilinpäätöstietokantaa.

Matti Apunen on Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn johtaja. KTM, tutkija **Mika Pajarinen** (Etlatieto Oy) on erikoistunut yritys- ja toimialatutkimukseen.

Tämän analyysin tekoon osallistuivat myös toimitusjohtaja **Petri Rouvinen** (Etlatieto Oy) ja viestintäpäällikkö **Johanna Sipola** (EVA). Tutkimusjohtaja **Mika Maliranta** ja tutkimuspäällikkö **Antti Kauhanen** ETLAsta antoivat arvokkaita kommentteja. Kiitämme yhteistyöstä myös professori **Jan Rivkiniä** Harvard Business Schoolista.

Muuttuuko suurten yritysten käsitys osaavan työvoiman saatavuudesta, kun otetaan huomioon muut tekijät?

Mika Pajarinen
Petri Rouvinen

Poikkeaako pienempien ja suurempien yritysten käsitys osaavan työvoiman saatavuudesta Suomessa, kun muut tähän mahdollisesti vaikuttavat seikat otetaan huomioon? Tässä laatikossa vastaamme tähän kysymykseen.

Suoraan keskiarvon perusteella 35 % suuremmista (työllistää vähintään 250 henkilöä Suomessa) ja 21 % pienemmistä yrityksistä pitää osaavan työvoiman saatavuutta Suomessa vertailumaita parempana. Ero on tilastollisesti hyvin merkitsevä (Pearsonin χ^2 -testin perusteella 1,2 %:n tasolla). Säilyykö ei-ehdolliseen keskiarvoon perustuva havainto, kun muiden tekijöiden vaikutus huomioidaan?

Kunkin yrityksen toimitusjohtaja (tai muu edustaja) on vastannut kysymykseen työvoiman saatavuudesta viisiportaisella asteikolla: paljon keskivertoa huonompi, hieman keskivertoa huonompi, keskivertotasa, hieman keskivertoa parempi, paljon keskivertoa parempi. Vastausten ollessa tämänkaltaisella järjestysasteikolla, lähinnä sopivin monimuuttujamenetelmä on *ordered probit*-regressio (Greene, 2011).¹ Tässä yhteydessä huomioimamme muut tekijät ovat: toimiala (6 luokkaa), alue (18 maakuntaa) ja yrityksen ikä (myös iän mahdollisesti epälineaarinen vaikutus on otettu huomioon; ks. taulukon 1 yhteydessä olevat huomautukset).

Ordered probit-regression tulokset on esitetty taulukossa 1.² Käytetyt estimointimenetelmän vuoksi tau-

lukosta tulee tulkita vain kertoimien etumerkkejä ja tilastollisia merkitsevyyksiä; ikää lukuun ottamatta on myös pidettävä mielessä vertailuryhmä (ks. taulukon huomautukset). Taulukon ensimmäinen rivi paljastaa, että suuremmilla yrityksillä on pienempiä positiivisempi näkemys osaavan työvoiman saatavuudesta ja että tämä ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä myös sen jälkeen kun taulukossa olevat muut tekijät on huomioitu. Lisäksi voidaan todeta, että muiden tekijöiden huomioimisen jälkeen osaavan työvoiman saatavuudessa on eniten ongelmia rakentamisen alalla; alueellisesti osaavaa työvoimaa on parhaiten saatavilla Keski-Pohjanmaalla.

Etumerkkiä ja merkitsevyyttä syvemmälle menevien tulkintojen tekemistä varten laskemme taulukon 1 ensimmäisen kertoimen osalta pienempien ja suurempien yritysten työvoimasaatavuusnäkemysten jakaumat.³ Kuviossa 1 on raportoitu tämän laskelman tulokset (ehdollinen) ja vertailun vuoksi myös vastausten jakauma sellaisenaan (ei-ehdollinen).

Kuviosta 1 havaitaan, että regression ja siihen perustuvan ehdollisen jakauman perusteella 33 % suuremmista ja 21 % pienemmistä yrityksistä pitää osaavan työvoiman saatavuutta Suomessa vertailumaita parempana. Suoraan ei-ehdolliseen jakaumaan verrattuna erona on se, että suurempien yritysten osuus on nyt 2 %-yksikköä pienempi. Tässä tapauksessa muiden tekijöiden huomioon ottamisella ei siis ole olennaista vaikutusta kyselytulosten tulkintaan.

Lähteet:

Greene, W. H. (2011). *Econometric Analysis* (7 ed.). Upper addle River, NJ (USA): Prentice-Hall, Inc.

Long ja Reese (2006). *Regression Models for Categorical Dependent Variables using Stata* (2 ed.). Stata Press.

¹ Tässä laatikossa esitettyjen laskelmien tekemiseen käytimme *Stata*-tilasto-ohjelmaa (<http://www.stata.com>). *Ordered probit*-regressiosta nimenomaan tässä tilasto-ohjelmassa, ks. Long ja Reese (2006). Teimme laatikossa esitellyt analyysit myös pienimmän neliösumman "*linear probability*" menetelmällä, joka tuotti laadullisesti samat tulokset.

² Käytimme *Stata*-tilasto-ohjelman kommentia "*oprobit, robust*". Käyttökelpoisten havaintojen määrä on hieman kyselyvastausten määrää pienempi, koska muutamat vastaukset eivät olleet yksiselitteisesti yhdistettävissä yhteen tiettyyn yritykseen.

³ Tässä hyödynnämme *Stata*-tilasto-ohjelman kommentia *predict*.

Taulukko 1

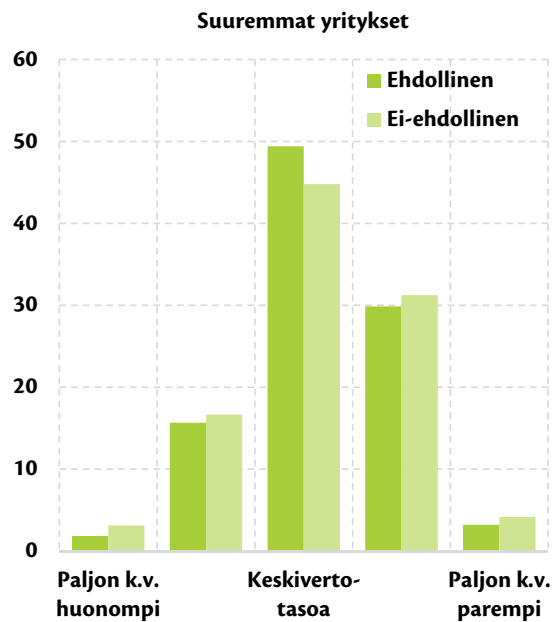
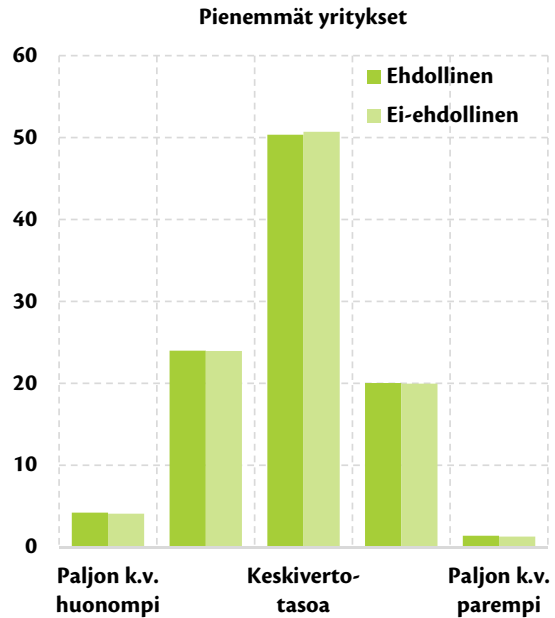
Ordered probit -estimoinnin regressiokertoimet, keskivirheet ja tilastolliset merkitsevyydet. Selitettävänä osaavan työvoiman saatavuus Suomessa, verrattuna keskeisiin vertailumaihin, asteikolla 1–5.

Selittäjä	Kerroin	Keskivirhe	Merkitsevyys
Suuri yritys	0.342	0.129	***
Ikä	0.015	0.034	
Ikä*Ikä	0.000	0.001	
Teol. korkea	-0.147	0.185	
Teol. matala	-0.465	0.171	***
Rakentaminen	-0.698	0.185	***
KIBS	-0.279	0.177	
Muut palvelut	-0.432	0.166	***
Etelä-Karjala	0.218	0.175	
Etelä-Pohjanmaa	-0.133	0.211	
Etelä-Savo	0.213	0.255	
Kainuu	0.463	0.289	
Kanta-Häme	-0.293	0.246	
Keski-Pohjanmaa	0.487	0.156	***
Keski-Suomi	0.053	0.169	
Kymenlaakso	0.364	0.243	
Lappi	0.383	0.191	**
Pirkanmaa	0.006	0.118	
Pohjanmaa	-0.427	0.200	**
Pohjois-Karjala	-0.020	0.222	
Pohjois-Pohjanmaa	-0.189	0.145	
Pohjois-Savo	0.120	0.193	
Päijät-Häme	-0.018	0.204	
Satakunta	-0.048	0.168	
Varsinais-Suomi	0.102	0.126	
Hav. lkm	1098		
Wald(Malli)	70.700	***	
Log pseudolikelihood	-1298.040		

Huomaa: *Ordered probit* -regressio, raportoituna kertoimet ja niiden heteroskadasuuskorjatut keskivirheet. Tilastollinen merkitsevyys on indikoitu tähdityksin: *** $p < 0.01$ (tilastollisesti erittäin merkitsevä), ** $p < 0.05$ (tilastollisesti hyvin merkitsevä). Yritys lukeutuu suurten yritysten luokkaan, mikäli se työllistää vähintään 250 henkilöä (tässä regressioasetelmassa kerroin kertoo suurempien eron pienempiin yrityksiin nähden). Yrityksen ikä on mitattu vuosina; hyvin vanhojen mahdollisesti aiheuttaman harhan eliminoimiseksi sen jakaumaa on leikattu eli winsoroitu vanhimmista siten, että yli 20 vuotta vanhat yritykset on koodattu 20 vuotta vanhoiksi. Toimialojen luokittelu (TOL-2008): Teol. korkea (20–21, 26–30), Teol. matala (10–33, pl. Teol. korkea alat), Rakentaminen (41–43), KIBS (62–63, 69–74), muut palvelut (45–99, pl. KIBS), muut alat (01–99, pl. edellä mainitut); toimialojen referenssiryhmä on muut alat (ts. alkutuotanto, energia ja kaurannaiset). Alueluokituksena on maakuntajako; referenssialueena on Uudenmaan maakunta.

Kuvio 1

Osaavan työvoiman saatavuus -kysymyksen vastauksen suora ei-ehdollinen ja taulukon 1 *ordered probit* -regression perusteella muodostettu ehdollinen jakauma, %

Huomaa: Kysymyksessä on pyydetty vastaajaa arvioimaan viisiportaisella asteikolla, onko osaavan työvoiman saatavuus Suomessa, verrattuna keskeisiin vertailumaihin, parempaa vai huonompaa. Yritys on määritetty kuviossa suureksi, jos se työllistää vähintään 250 henkilöä ja muuten pieneksi yritykseksi.

Muistiinpanoja

Elinkeinoelämän Valtuuskunta

Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA on vuonna 1974 perustettu elinkeinoelämän think tank, jonka tavoitteena on edistää suomalaisen yhteiskunnan pitkän aikavälin menestystä. EVA on Suomen merkittävin kohtaamispaikka ja verkosto elinkeinoelämän ja yhteiskunnan vaikuttajille. EVAlla on myös keskustelijan, haastajan ja unilukkarin rooli suomalaisessa yhteiskunnassa. Think tankille tyypillisesti EVAn tunnusmerkkejä ovat analyttisyys ja poleemisuus.

EVA selvittää ja arvioi yrityksille ja koko suomalaiselle yhteiskunnalle tärkeitä kehityssuuntia. Rajut ja nopeat kansainväliset muutokset asettavat koko yhteiskunnalle ja yritysten toiminnalle painavia vaatimuksia. EVAn tavoitteena on ajankohtaisen tiedon tuottaminen vallitsevista ilmiöistä sekä tuoreiden näkökulmien saattaminen yleiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Suomen rooli kansainvälisessä toimintaympäristössä ja suomalaisten hyvinvoinnin ja kilpailukyvyn kehittäminen ovat keskeisiä kysymyksiä EVAn toiminnassa. Elinkeinoelämän omassa piirissä EVA pyrkii aikaansaamaan jatkuvaa keskustelua yritysten muutostarpeista.

Lisätietoja: www.eva.fi

Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVAn julkaisemat EVA analyysit ottavat kantaa ajankohtaisiin kysymyksiin ja tarjoavat toimenpide-ehdotuksia. Analyysien kirjoittajat vastaavat esitetyistä mielipiteistä, jotka eivät välttämättä edusta EVAn kantaa.

Analyysit ovat ladattavissa EVAn kotisivuilta www.eva.fi.